

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ

УДК 37.018.1.015.31 : 17.022.1

Т. Ф. Алексєєнко

ПРОБЛЕМА ЦІННОСТЕЙ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОНФЛІКТУ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ У ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ

Актуальність цієї статті обумовлено наростанням тенденції до напруження відносин між представниками різних поколінь, загостренням проблеми жорстокості і насильства не тільки у суспільстві, а й у родинах та окремих сім'ях як структурних одиницях роду, потребою пошуку відповіді на запитання щодо посилення таких процесів.

Актуалізовано проблему міжпоколінних взаємин і конфліктів батьків і дітей, закономірностей механізмів їх розвитку, формування домінуючих цінностей, які об'єднують батьків і дітей як представників різних поколінь або ж спричиняють їх соціальне відчуження. На основі аналізу соціологічної Теорії поколінь презентовано спробу періодизації поколінь та розроблення їхніх типологічних характеристик як окремих феноменів з нових методологічних позицій. Осмислено закономірності й механізми розвитку міжпоколінної взаємодії розвитку конфлікту батьків і дітей, а також уподобання, ціннісні орієнтації, ціннісні ставлення й типові моделі поведінки сучасних дітей та молоді, домінуючі ціннісні відмінності представників різних поколінь. Розкрито інноваційність концептуальних ідей Теорії, можливості їх експлікації поза американським суспільством та в розвитку гуманітарного знання і соціальної політики, в тому числі в українському суспільстві, як загалом і в українських родинах. Узагальнено сильні і вразливі позиції Теорії поколінь, а також шляхи її використання у сучасному освітньому процесі та на перспективу.

Ключові слова: покоління, батьки, діти, домінуючі цінності поколінь, міжпоколінна взаємодія, періодизація поколінь, типологічні характеристики поколінь.

П о с т а н о в к а п р о б л е м и т а її а к т у а л ь н і с т ь. Ретроспективний аналіз та оцінка сучасного стану сімейних відносин переконує, що міжпоколінні конфлікти є тими проблемами батьків і дітей, які притаманні історії розвитку людства в різні періоди, але формуються вони з огляду на нові тенденції соціокультурної ситуації, часто неоднозначно оцінюються або недостатньо усвідомлюються.

Соціальний досвід свідчить, що загострення конфліктів батьків і дітей стає помітним у періоди суспільних та сімейних трансформацій, приміром сучасних. Соціальна обумовленість таких конфліктів проявляється в чинниках різного рівня організації – своєрідних взаємодетермінантах. Аналіз дії чинників як певної су-

купності та в характерних типологічних характеристиках прояву може забезпечити уявлення про цілісність явища міжпоколінних конфліктів, а також закономірності його перебігу та механізми формування.

Міжпоколінні конфлікти в різних родин та сім'ях відбуваються з різною інтенсивністю (ситуативно чи систематично) і в різних формах (латентних, відкритих). Загалом у сучасному глобалізованому суспільстві спостерігаємо тенденцію до наростання байдужості, відчуження, жорстокості й насилля між батьками й дітьми, іншими членами родини. Про це свідчить статистика, дані спеціального досліджень (в тому числі автора статті [1]), повідомлення ЗМІ та документи судових справ про вчинені злочини проти дітей і батьків. Тобто дана проблема має соціально-значущий зміст і актуалізує завдання її глибшого осмислення як соціально-педагогічного явища у причинно-наслідкових зв'язках.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні наукові теми взаємодії батьків і дітей розвивають здебільшого на основі інших теорій і концепцій: теорії особистості: психодинамічної теорії (А. Адлер, З. Фройд, К. Г. Юнг), теорії дзеркального «Я» (Ч. Кулі), теорії інтеграції (Т. Парсонс), теорії соціальної стратифікації (П. Сорокін), теорії ідентичності (Е. Еріксон, Дж. Мід), рольової теорії особистості (Дж. Мід, Р. Мертон), когнітивної теорії (А. Бандура, Ж. Піаже, Л. Кольберг, Д. Дьюї) та ін.; соціальної теорії груп: теорії соціальної структури (Т. Гоббс, Ч. Кулі, Е. Шілз), теорії групи інтересів (А. Бенглі, Г. Алмонд), теорії групової динаміки (М. Шоу), теорії групової дії (М. Олсон), теорії обміну (Дж. Хоманс), теорії конфлікту (Г. Спенсер, Д. Тернер, М. Вебер, Е. Дюркгейм, П. Сорокін), поведінкової (біхевіористської) теорії (Д. Локк, Д. Уотсон, Б. Скіннер), культурно-історичної теорії (Л. Виготський, П. Флоренський, Д. Радьяр), феноменологічної теорії (К. Роджерс) та ін.; теорії девіацій: теорії культурного перенесення, теорії наслідування (Г. Тард), теорії структурної напруженості (Р. Мертон) та ін.

Несхожість тлумачення міжпоколінних конфліктів обумовлена різними методологічними підходами та концептуальними ідеями, які закладають у зміст сімейного виховання і формують уявлення про його закономірності. Здебільшого ж вони розкриваються в контексті побудови міжособистісних комунікацій у сімейному середовищі та навичок спілкування батьків з дітьми (Т. Гордон, А. Макаренко), відчуження (Е. Фромм), виховних цінностей (І. Бех [3], М. Стельмахович, М. Степико, В. Сухомлинський), вікових характеристик, особливостей виховання та різного соціального досвіду (Г. Бевз, Х. Джайнотт, І. Зверева, Р. Кембелл, Г. Лактіонова, Ж. Петрочко, Г. Роменський, І. Трубавіна) та ін. Зважаючи на циклічність загострення та поглиблення міжпоколінних конфліктів виникає потреба більш концептуального їх осмислення. Таке бачення пропонує соціологічна Теорія поколінь, інноваційність і привабливість якої для педагогіки виявляється у поясненні конфліктування батьків і дітей розбіжністю їхніх цінностей.

Мета статті – інтерпретувати проблему міжпоколінної взаємодії батьків і дітей у контексті домінуючих цінностей і типологічних характеристик на основі аналізу соціологічної Теорії поколінь.

Виклад основного матеріалу. Тема сім'ї, сімейних відносин і сімейного виховання належить до гуманітарної галузі знання та є однією з найбільш досліджуваних з другої половини ХХ ст. Саме в цей період науков-

ці інтенсивно розробляють концептуальні теоретичні підходи та шукають шляхи практичної оптимізації. На протипагу традиційній теорії родинно-сімейного виховання (яка й дотепер перебуває у процесі свого опрацювання) сформувалися феміністична теорія та Теорія поколінь. Їх поява зумовлена проблемою «кризи» американської сім'ї.

Інноваційність соціологічної Теорії поколінь (її фундатори – американські вчені Н. Хоув і В. Штраус) полягає в осмисленні проблеми міжпоколінної взаємодії та конфлікту батьків і дітей з нових методологічних позицій, що дає змогу знайти відповіді на складні питання соціального дозрівання і виховання особистості, особливостей перебігу цих процесів в умовах сучасності та в малих родинних групах. Цілісне уявлення про названу теорію надають чотири авторські книги: «Покоління» (1991), «Тринадцяте покоління» (1993), «Четверте перетворення: американське пророцтво» (1997) і «Сходження покоління Міленіуму: наступне Велике покоління» (2000). Її інноваційний зміст розкрито в таких концептуальних ідеях:

- в основі міжпоколінних конфліктів – не вікова різниця, а докорінна відмінність у цінностях;
- поведінка людини залежить від умов, в яких вона жила і виховувалась до 12 – 14 років;
- цінності, сформовані в дитинстві (до вказаного віку), людина проносить через усе життя.

Н. Хоув і В. Штраус, спираючись на важливі історичні події ХХ ст., які кардинально вплинули на життя американського суспільства, переосмислили життєвий досвід, цінності, особливості поведінки американців середнього класу впродовж кількох століть, що дало їм змогу обґрунтувати закономірності взаємодії поколінь та їх зміни, розробити класифікацію поколінь та їхні типологічні характеристики. В основу класифікації було покладено чотири архетипи: Героя, Художника, Пророка, Мандрівника.

На думку вчених, зміна умовно названих поколінь, як і їхніх цінностей, відбувається приблизно через кожні 20 років. Це означає, що цінності п'ятого покоління схожі з цінностями першого покоління, оскільки розпочинається новий цикл. Але перехідний період зміни поколінь триває приблизно 3–4 роки (+/- від дати зміни поколінь), і народжених у цей період називають «граничним поколінням», або «ехо-поколінням», оскільки на них впливають цінності двох різних поколінь (попереднього й нового), а тому вони не мають чітких ціннісних орієнтацій і вирізняються нетиповою, а, отже, почасти, непередбачуваною поведінкою. Таке пояснення, задеклароване в Теорії, дає змогу по-новому осмислити й особливості ціннісних орієнтацій та моделей поведінки сучасних дітей та молоді на прикладі не лише американського (за авторським задумом), а й інших суспільств.

Тож для більш повного уявлення про особливості поколінь і їхні домінуючі цінності та підтвердження тому, що вони періодично повторюються, наведемо розроблену авторами класифікацію від початку ХХ ст. (взагалі ж авторську класифікацію побудовано на прикладі поколінь, розпочинаючи з 1433 року). Покоління означено символічними назвами та літерними позначеннями X, Y, Z, A.

Наведена класифікація побудована за такими критеріями: назва, роки, асоціативні порівняння, типологічні характеристики, цінності [10; 11; 12].

Таблиця

Класифікація поколінь на основі домінуючих цінностей і типологічних характеристик

№	Назва покоління	Роки	Асоціації	Типологічні характеристики	Цінності
1	Величне покоління	1901–1924	«Герої»; «осінь» (впевнені у собі, діяльнісні, борці, творці нових цінностей)	Переможці I світової війни, відбудували післявоєнну країну. Жили в період соціальних потрясінь (революцій, воєн, трудових подвигів), епідемій	Батьківщина, патріотизм, мир, добробут
2	Мовчазні	1925–1945	«Художники»; «зима» (невпевнені, самотні, безвольні, конформісти)	Зростали в період репресій, боялися вільно висловлюватись, щоб їх не звинуватили у зраді Батьківщини. На таких упередженнях здійснювалось і сімейне виховання	Сім'я, життя; закон; правила, порядок; чесність; відданість; повага до статусу і посади; терпіння; релігійність.
3	Бєбі-бум	1946–1964	«Пророк»; «весна» (ідеалісти, оптимісти, революціоне-ри, ті, хто створює нове світле майбутнє)	Народжені в період буму народжуваності після війни та сексуальної революції	Сексуальна свобода; оптимізм; ідеалізм; здоров'я; робота; винагорода; особистісне зростання; статус; причетність; схвальні характеристики (позитивний імідж); привабливість; релігійність
4	Покоління X	1965–1982	«Мандрівники»; «літо» (непостійні, цинічні, розчаровані в реаліях соціальної системи, заперечують моральні цінності, реакціонери)	Прагнуть до незалежності, вирізняються ризикованою поведінкою, епатажні (інтерпретація цієї назви пов'язана з іміджем числа 13)	Особистісна свобода; динамічність життя; можливості вибору; поінформованість; технічна грамотність; навчання протягом життя; прагматизм; рівноправ'я; унісекс; самодостатність; неформальність
5	Покоління Y	1983 – початок 1990-х	«Герої»; «осінь»	Завершили школу в новому тисячолітті, стали свідками зміни ідеалів і знецінення цінностей попереднього покоління; багато часу проводять у мережах Інтернету, добре знаються на комп'ютерних технологіях; отримали широкий доступ до інформації, музики, кіно, втягнуті в індустрію розваг; мають високі критерії до вибору шлюбних партнерів, а тому пізно одружуються або їхні шлюби нетривалі. Самостверджуються у комп'ютерних рольових іграх, віртуальному світі, в онлайн-спільнотах. Вважають, що це перше	Самовираження; несхожість з іншими (в одязі, манерах, поведінці, досягненнях); самоствердження; егоїзм; нові технології; кар'єра; розваги; динамічність життя; оптимізм; громадянський обов'язок; мораль; наївність; соціальна успішність; професіоналізм; спілкування

				покоління, у якого немає героїв, але є кумири – в музиці, політиці, бізнесі Епоха революційних змін, реформ, природних і техногенних катастроф, епідемій	
6.	Покоління Z	Наприкінці 1990-х – у першому десятилітті 2000-х	«Художники»; «зима» (ідеалісти-прагматики)	Народжені в умовах глобалізації і постмодернізму. Швидко адаптуються до змінених соціокультурних умов та освоюють нові цифрові технології. Незвичні, не завжди зрозумілі, неочікувані в емоційних реакціях, поведінці і смаках Живуть у період соціальних потрясінь (революцій, воєн, катастроф, епідемій), інформаційного тиску. Демонструють бажання і вміння бути відповідальними батьками – цікавляться різними системами виховання, програмами розвитку дітей та оздоровлення, упроваджують їх у практику власного життя	Самовираження: самоствердження, нові технології; розваги; кар'єра; егоїзм; невизначеність або неоднозначність у розумінні цінностей

Наведену класифікацію широко використовують соціологи різних країн, оскільки в її основу покладено незаперечний критерій – близькість чи віддаленість цінностей. Вказані роки є орієнтовними, адже соціальні явища тенденційного характеру не мають чітко визначених меж. Наголосимо також, що назви поколінь взято як із художньої літератури, так і з наукових праць різних авторів (*Neil Howe, William Strauss, Douglas Campbell Coupland, David Stephen Mitchell, Jane Deverson, Gertrude Stein* та ін.).

Гадаємо, запропонована в Теорії поколінь класифікація, яка розроблена на прикладі американського суспільства, може слугувати основою для роздумів про особливості міжпоколінних взаємин і в українському суспільстві. Однак періоди зміни поколінь необхідно визначати, орієнтуючись саме на історію України та її поворотні події (так само – і в інших суспільствах).

Для осмислення проблеми особливостей міжпоколінної взаємодії важливими є висновки авторів теорії про те, що цінності двох поколінь засвоюють діти, у вихованні яких активну участь беруть дідусі й бабусі, або ж ті діти, котрі тривалий час проживають разом з батьками, а не відокремлюються від них. У досвіді українських родин таке, здебільшого, спостерігаємо у традиційних сімейних середовищах внаслідок щільного проживання (на одній території) представників кількох поколінь одного роду (діти – батьки – дідусі/бабусі – прадідусі/прабабусі) та в сільській місцевості. Проте в останні десятиліття, у зв'язку з наростанням соціальних та національних проблем, що певною мірою обумовлені процесами глобалізації та реформування суспільства, набуває актуальності проблема «інкультурації», яка пов'язана з процесом передавання культурної спадщини і виявляється в руйнації системи цінностей, виникнення їх вакууму та руйнації механізму наступності поколінь [1].

За результатами нашого діагностичного зрізу можна стверджувати, що не всі діти знають своїх бабусь і дідусів, а прабабусь і прадідусів знає приблизно лише

кожна десята дитина [2, 158–160]. На рівень такої обізнаності впливає кілька причин: дистанційна форма проживання і спілкування; родинні конфлікти; розлучення батьків; нетривалість життя старших поколінь. Також ознакою часу стало намагання молодих сімей дистанціюватися від своїх батьків та їхнього життєвого досвіду. Вони прагнуть не тільки окремо проживати, а й зменшувати участь бабусь і дідусів у вихованні власних онуків. Здебільшого про догляд за онуками звертаються у виключних ситуаціях, вимагаючи при цьому повністю підтримувати їхні виховні вимоги, а не «псувати», «балувати їхніх дітей» надмірною любов'ю, турботою та ласкою. Таке певне відчуження сприяє формуванню у представників старших поколінь думки про те, що вони «своїх дітей виховали і мають право на особисте життя, на відпочинок», що «відповідальність за виховання дитини повинні нести батьки, а не бабусі і дідусі» [Там само, 161]. Такі міркування відображено і в сучасній інтерпретації статусу та ролі бабусі у вихованні онуків, зокрема на прикладі класифікації А. Співаковської (Как быть родителями: о психологии родительской любви, 1986). Згідно з нею визначають два типи бабусь: «бабуся-жертва» і «бабуся-суперниця». Є й інші характеристики у типології бабусь [2]. До прикладу: гармонійні (реально залучені до життя онуків), далекі (обособлені від життя онуків через віддалене проживання), символічні (мають високі виховні потенції, але в силу своєї надмірної зайнятості не можуть розгорнути їх повною мірою), індивідуали (акцентовані на життєвих аспектах особистісного життя та власної поведінки) (Дж. Робертсон, 1995). Е. Берн визначає типи прабатьків на підставі їхньої соціальної ролі, як: інтегратора поколінь і цінностей; стримувача загроз розлучень у сім'ях своїх дітей; помічника; миротворця в сімейних конфліктах [5].

Загалом, і це підтверджує наведена класифікація Теорії поколінь, на формування цінностей поколінь впливає багато чинників – соціальні, політичні, економічні, культурні, технологічні. Отже, вона орієнтує на поліфакторний аналіз міжпоколінних взаємин та висновок про те, що чим більш схожими є умови життя поколінь, тим більше схожі і їхні цінності.

Наприклад, багато спільного прослідковується у поколінні Y (народженому після 1980 р. – це діти і онуки покоління Бебі-бумів, тому їх ще називають «ехо-бумери») і поколінні Z (народжених наприкінці 90-х ХХ – в першому десятилітті ХХІ ст., тому сучасна публіцистика інколи ще називає їх «міленіумами»). Їм випало жити у схожих соціокультурних умовах: стали свідками зміни суспільних ідеалів. Вони мають такі цінності, як: прагнення до соціального успіху, високого матеріального забезпечення; бажання самим планувати свій час і здійснювати власний вибір; мають високий рівень працездатності, амбітні; швидко адаптуються в нових соціальних умовах; виявляють високу готовність брати активну участь в соціальному житті. «Міленіуми» добре обізнані із цифровими технологіями, оскільки народилися в час бурхливого розвитку комп'ютерних технологій та Інтернету, інших мережових комунікацій. Порівняно з попередніми поколіннями вони отримали ширший доступ до інформації, музики, кіно, зацікавлені індустрією розваг. Вкрай важливим для них є самовираження: бажання виокремитися з натовпу, бути несхожими на інших – одягом, манерами, поведінкою, досягненнями. Покоління Y прагне відтермінувати перехід до дорослого життя з усіма його обов'язками. В соціології це явище отримало назву «синдром переповненого гнізда» (К. Шапутіс). Проте першопричинами такої моделі поведінки можна вважати і відсутність у «дорослих дітей» власного житла, достатніх матеріальних статків для самостійного життя, над-

мірну зайнятість на роботі, яка передбачає високий рівень конкуренції і ускладнює самостійне ведення господарства. Як засвідчують численні опитування молодих людей покоління Y і Z (в тому числі проведені й нами), більшість серед них хочуть мати сім'ю, роботу, але при цьому ставлять високі критерії до їх вибору і меншим задовольнятися не бажають [4; 9; 10; 11; 12].

Термін «Покоління X» нині вживають на позначення покоління людей, народжених в різних країнах у період з 1965 по 1982 рр. Його активно використовують у демографії і в інших суспільних науках, у маркетинговій термінології. Існує припущення, що наступним буде покоління A (Альфа) – (перший). На думку Б. Дубініна [8, 11–15] та С. Зенкіна [9, 130–136], його представники вже народжуються після 2010 р. За прогнозами, визначальними характеристиками нового покоління стануть зосередженість на внутрішньому світі, самотність, творчість та ідеалізування.

За результатами апробації Теорії поколінь в різних європейських та азіатських країнах, отриманої додаткової аргументації на її підтвердження, автори Теорії вивели такі закономірності:

- в умовах глобалізації цінності народів стають все більш схожими, хоча й зберігають свої регіональні особливості;
- у кожної людини можна диференціювати три рівні цінностей: загальнолюдські, національні, індивідуальні;
- у представників різних поколінь цінності значно різняться;
- на формування цінностей впливають не тільки сімейне виховання, а й численні соціальні чинники, зокрема суспільні відносини (*Generations: The History of America's Future, 1991*).

На підставі осмислення змісту Теорії поколінь стає очевидним, що основним механізмом у порозумінні чи конфлікті поколінь є їхні домінуючі цінності. Цей висновок підтверджено в контексті трансформації сімейних цінностей, яка відбувається і після розроблення згаданої теорії та може бути підтвердженою нами в сучасних тенденціях їх зміни [2, 9–24; 116–143; 156–169; 300–315; 322–329].

В и с н о в к и і р е к о м е н д а ц і ї. На основі аналізу Теорії поколінь можна стверджувати, що діалектичне протиріччя поколінь виявляється в: об'єктивному взаємозв'язку та конфлікті старого й нового, проблемах соціальної ідентифікації та наступності цінностей, які загострюються в періоди обезцінення духовної культури як глибинної підвалини суспільного ладу.

В цілому Теорія поколінь може бути більш критично осмисленою, але її глибинний зміст концептуалізується навколо ідеї несхожості цінностей різних поколінь, і цю ідею підтверджує соціальна практика. Однак, гадаємо, чітка «прив'язаність» типологічних характеристик представників різних поколінь до певних років народження є не зовсім коректною. Адже в реаліях життя часто трапляється, коли люди старшого (похилого) віку відчувають і поводять себе як молоді, а окремі представники молоді – як втомлені від життя і пасивно. Проте на рівні прояву тенденцій пропонується класифікація поколінь має сенс, оскільки дає чітке уявлення про зв'язок домінуючих цінностей у житті людини з її життєвим досвідом і соціокультурними умовами історичного періоду того суспільства, в яких вона формувалась і самореалізувалася.

Загалом Теорія поколінь не відповідає чітким критеріям науковості, а запропонована нею класифікація поколінь занадто узагальнена й спрощена. Водночас вона:

- полегшує розуміння сучасних дітей і моделей їх поведінки та розуміння різності представників різних поколінь;

- наштовхує на глибинне осмислення не тільки міжпоколінних відносин, а й конфліктів, що розгортаються у площині їх базових соціальних і сімейних цінностей;
- сприяє у побудові логіки розуміння циклічності історії та геополітичних процесів у різних регіонах сучасного світу, в тому числі в українському суспільстві, які відображають циклічні періоди зміни і ствердження поколінь («перетворень») на основі окреслених етапів закономірного соціального дозрівання поколінь: підйом – орієнтація на владу і авторитет інституцій; пробудження – актуалізується протистояння старому ладу, індивідуалізм; перетворення – втрачається довіра до соціальних інституцій; криза – пошук спільних цінностей та згуртування навколо них. (Українське суспільство, за всіма ознаками, переживає стадію кризи, і його подальший розвиток визначатимуть ті цінності, які або об'єднуюватимуть представників різних поколінь, або сприятимуть їх подальшому відчуженню, що в результаті знову загострить проблему колективних цінностей і відчуття спільної приналежності);

- певною мірою її можна використовувати під час налагодження та оптимізації міжпоколінних комунікацій, у соціальному прогнозуванні й виробленні адекватної до сучасних потреб і проблем соціальної політики та на перспективу.

Розвиток концептуальних ідей Теорії поколінь простежується в сучасній теорії і практиці, і не тільки на змістовому, а й на символічних рівнях: ідеєю літерного позначення поколінь успішно користуються в науковій літературі з генетики, в побудові генограм, бібліографічному методі соціальної та соціально-педагогічної роботи, в соціальній рекламі. Символи їх позначення використовують як запропоновані Теорією поколінь, так і інші, більш узагальненого характеру: покоління батьків – літерою Р (від лат. *parentes* – батьки); покоління дітей – літерою F (лат. *filia, filius* – дочка, син) або F1 – наступне за ними покоління (онуки), F2 – правнуки і т. ін.

Основні положення Теорії поколінь активно задіюють у сучасному освітньому процесі не тільки з просвітницькою метою, а й як методичні матеріали в онлайн-курсах (Школа свідомого громадянина, Відкритий університет Майдану (ВУМ)) в осмисленні викликів сучасного суспільства та осмисленні парадигм мислення як способу сприйняття світу, розвитку лідерства, управлінської культури і налагодження партнерства, що свідчить про її потенційні можливості й у вирішенні завдань сучасної освіти. Перспективним також вважаємо дослідження з профілактики сімейного насилля та гармонізації родинних взаємин.

1. *Алексеевко Т. Ф.* Образ сучасного світу в соціальному досвіді й моделях поведінки дітей і молоді // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. – Вип. 10. – Кн. II. – Кам'янець-Подільський, 2007. С. 7–17.

2. *Алексеевко Т. Ф.* Сімейне виховання : концептуалізація ідей теорії і практики : монографія / Т. Ф. Алексеевко. – К. – Умань : 2016. – ФОР Жовтий О. О. – 437 с.

3. *Бех І. Д.* Ідентифікація у вихованні особистості // Рідна школа. – 2013. – № 4–5. – С. 20–25.

4. *Глобальні проблеми.* Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – 816 с.

5. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди: Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы [пер. с англ.] / Э. Берн. – М. : 2000. – ФАИР-ПРЕСС. 480 с.

6. *Гуманистическая и трансперсональная психология : хрестоматия* – 2013. – / сост. К. В. Сельченко. Мн. : Харвест ; М. : АСТ. – 592 с.

7. *Джайнотт Х. Дж.*. Родители и дети. / Хайм Дж. Джайнотт – М. : «Знание», – (1986) Народный университет. 96 с.
8. *Дубинин Б.* Поколение: социологические границы понятия // Мониторинг общественного мнения (2002). № 2 (58). – С. 11–15.
9. *Зенкин С.* «Поколение»: Опыт деконструкции понятия // Поколение в социо-культурном контексте XX века. М. : Наука, (2005). – С. 130–136.
10. *Crindle M.* (2009) The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations. / Mc Crindle Mark /. – Sydney:UNSWPress. –P. 202–204.
11. *Howe N.* (2000). Millennials rising: the next great generation. /Neil Howe, William Strauss.Vintage Books [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://books.google.ru/books?id=vmNkJ9oYc2IC>
12. *Howe N., Strauss W.* (1991). Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. New York: William Morrow & Company.

References

1. *Aliksieienko T. F.* (2016). Simeine vykhovannia : kontseptualizatsiia idei teorii i praktyky : monohrafiia [Family upbringing: conceptualisation of ideas of Theory and Practice: Monograph]. (437 p.). – Kyiv – Uman [in Ukrainian].
2. *Aliksieienko T. F.* (2007). Obraz suchasnoho svitu v sotsialnomu dosvidi y modeliakh povedinky ditei i molodi [Image of the modern world in social experience and models of behavior of children and youth] // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Zbirnyk naukovykh prats – Theoretical and methodical problems of education of children and pupils of young people: collection of scientific works. (p. 7 – 17). – Kyiv – Kamyanets-Podilsky [in Ukrainian].
3. *Bekh I. D.* (2013). Identyfikatsiia u vykhovanni osobystosti [Identity Education] // Ridna shkola, 4-5. p.20-25. [in Ukrainian].
4. *Hlobalni problemy* [Global issues] (2015). // Politolohichniy entsyklopedychniy slovnyk – Polyological Encyclopedic Dictionary (816 p.) – Kharkiv [in Ukrainian].
5. *Bern E.* (2000). Yhry, v kotorye yhraut liudy: Psykholohyia chelovecheskykh vzaymootnoshenyi; Liudy, kotorye yhraut v yhry: Psykholohyia chelovecheskoi sudby [Games that people play: psychology of human relationships; People who play games: The Psychology of human Destiny]. (480 p.). [Per.] – Moscow [in Russian].
6. *Dubynyn B.* (2002). Pokolenye: sotsyolohycheskye hranytsy poniatiya [Generation: Sociological boundaries of concept] // Monytorynh obshchestvennoho mneniya, 2 (58), 11 – 15. [in Russian].
7. *Humanystycheskaia y transpersonalnaia psykholohyia : khrestomatyiya* (2000). [Humanistic and transpersonal psychology: Reader]. (592 p.). – Moscow [in Russian].
8. *Dzhainott Kh. Dzh.* (1986). Rodytely i dety [Parents and children]. (96 p.). [Per.] – Moscow [in Russian].
9. *Zenkyn S.* (2005). «Pokolenye»: Opyt dekonstruktsyy poniatiya [«Generation»: The experience of deconstructing concepts] // Pokolenye v sotsyo-kulturnom kontekste XX veka [Generation in the socio-cultural context of the twentieth century] (p. 130–136). – Moscow [in Russian].
10. *Crindle M.* (2009) The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations. (P. 202–204).– Sydney [in Australia].
11. *Howe N.* (2000) Millennials rising: the next great generation. /Neil Howe, William Strauss. Vintage Books [[electronic resource]. –<http://books.google.ru/books?id=vmNkJ9oYc2IC>
12. *Howe N., Strauss W.* (1991). Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. – New York [in United States].

Рекомендовано до друку.

Д-р психол. наук проф. дійсн. член НАПН України І. Д. Бех